

Az első önálló feladat

Irtó Alexander Fagyjev

A CÁRI KORMÁNY Oroszország nyugati tartományai-
ból telepeseket küldött a szinte lakatlan Távolkelet
benépesítésére. 1903-ban Odesszából ilyen gyarmat-
osokkal hajó indult el, hogy a fél világot megkerülve,
Vladivosztokban kössön ki, ahonnan a gyarmatosokat
lovaskocsival szállították, ezer és kétezer kilométeres
távolságra. Az odesszai hajó gyermekeket is vitt magá-
val, az új hazát kereső parasztnok gyermekeit. Többek
között egy kétéves szőke fiút, Szasát, aki három évtized-
del később Alexander Fagyjev néven lett a nagy
szovjetirodalomnak egyik büszkesége.

*

Fagyjev a távolkeleti őserdőben nőtt fel, ahol apja
erdőt irtott, utat vágva a gyarmatosok ekéjének. Az ő-
serdőben orosz mesékkel egyidejűleg tanulta meg a pusz-
tulásra szánt apró népek meséit és legendáit. „Szár-
dadája“ egy (az akkor már csak néhány száz főből álló)
udehe népből származó favágó volt, aki feltárta előtte
a természet titkait, úgy, ahogyan azt egy primitív és
halálraszánt nép látja.

Mikor Szasa tizenhárom esztendő volt, kitört a világ-
háború és apját elvitték katonának. Sohasem látta
viszont. Mikor tizenhat esztendő volt, ő maga is fegy-
vert fogott, — Lenin és Sztálin hadseregében. Három esz-
tendőn át harcolt — előbb a szibériai partizánok sorában,
majd a Vörös Hadseregben. Húsz esztendő korában
parancsnok volt egy vörös ezrednek. A polgárháború
befejezése után az öreg harcos és fiatal kommunista,
Alexander Fagyjev egy szibériai járás kommunista
pártszervezetének titkára. 1923-ban a párt tanulni küldi
Rosztovba. Egyetemi hallgató volt, mikor az első elbeszé-
lését írta a szibériai partizánháború egy epizódjáról.
Az elbeszélés az egyetemi hallgatók folyóiratában jelent
meg, de az egyetem egyik tanára felhívta az elbeszélésre
és szerzőjére egy moszkvai irodalmi folyóirat figyelmét.
Fagyjevet meghívják Moszkvába. A fővárosba tarsolyá-

ban egy regény kéziratával utazott. A regény címe: „Összeomlás“. (Magyar nyelven Moszkvában „Tizenkilenc partizán“ címen jelent meg, Madarász Emil fordításában.) Néhány héttel azután, hogy a regény orosz nyelven napvilágot látott, a Szovjetunió legjelentősebb kritikussai állapotították meg, hogy a szovjetirodalom, vagy legalább is a szovjet próza, új, magasabb fázisba lépett.

A polgárháború alatt megjelent és a polgárháborút ábrázoló regényirodalom — bár eddig még soha nem látott embertípust mutatott be és olyan hősi harcokat ábrázolt, melyekhez hasonlót nemigen ismer a világtörténelem, — ez az irodalom mégis bizonyos fokig sematikus volt. Angyalokat és ördögöket ábrázolt. A polgárháborúnak ez a fekete-fehéren való megfestése érthető és indokolt volt a *harcok idején*. De a harcok befejeztével ez a módszer idejét múlta, hisz nem magyarázta meg maradék nélkül a lejátszódott eseményeket és nem adott lehetőséget arra, hogy megismerjük a szovjet népet minden erényével együtt és a hosszú elnyomás következtében kifejlődött gyengéivel. Az a hatalmas művészi kép, amit Fagyejev egy partizánhadosztály harcairól festett, az életet, a valóság sokszáz színében ábrázolja. A hős mellett, aki megértette Lenin és Sztálin szavát, átélte és átérzte a nép szenvedéseit, szervezni és irányítani tudta a nép szabadságakarát, Fagyejev megfestette a népi figurák széles galériáját: szibériai intellektuellek, ipari munkások és parasztok vérbő képviselőit, osztályuk és személyük minden jó és rossz tulajdonságával. Megmutatta, hogyan sokszorozza meg a szabadság eszméje a jótulajdonságokat és hogyan küszöböli ki vagy legalább is tompítja le a rossz tulajdonságok hatását. Fagyejev nem hamisítja, nem szépíti a valóságot. De a valóság, a *keserves valóság is* a derülátását fokozza. Egy vereséget irt le, de tudja, hogy ez a vereség a győzelem előkészítője. A hősiesen harcoló partizánhadosztály megsemmisül. De aki Fagyejev könyvét olvassa, az egy pillanatra sem kételkedhet abban, hogy az összeomlás csak epizód, amely közelebb hozza a szabadság eszméjének elkerülhetetlen, végső győzelmét.

Az „Összeomlás“ valóban új fejezetet nyitott meg a szovjet próza történetében. Az azóta írott hatalmas szov-

jet regények szerzői azon az úton haladnak, amelyet Fagyejev nyitott meg.

Az „Összeomlás“ hatalmas sikere után Fagyejev egy óriási méretű regény-ciklus megírásához fogott, melynek első négy kötete „Az utolsó Udehe“ címen jelent meg. Fagyejev azt a feladatot tűzte maga elé, hogy megmutassa, miképpen állította meg a Szovjetunió a cárizmus által halálra ítélt apró népek pusztulási folyamatát és miképpen futották be ezek a népek (hála Leninnék és Sztálinnak) néhány esztendő alatt a nomád élettől e fejlett, modern nagyiparra épülő kultúrélethez vezető óriási utat. A hatalmas méretű mű (amely mikor tető alá kerül, bizonyára egyike lesz a világirodalom legnagyobb alkotásainak), nem készülhetett el, mert 1941 júniusában a szovjet népnek ismét fegyvert kellett fognia szabadsága és függetlensége védelmében.

Fagyejev a háború első hónapjait a fronton töltötte.

*

A nagy Honvédő Háború irodalmában Fagyejev ugyanazt a szerepet töltötte be, mint a polgárháborúról szóló irodalomban. Ő írta a nagy Honvédő Háborúról az első hatalmisméretű, minden ízében művészi, a háborút minden oldalról ábrázoló, a szovjet nép hatalmas teljesítményeinek összes forrásait feltáró regényt: „Az ifjú gárdát“. A németek és csatlósaiak megszállják az egyik donyecvidéki bányavárost. Az államapparátus és a kommunista párt illegitimitásban ottmaradt képviselői jórészt áldozatává lesznek a hódító kegyetlen vérszomjának. De a Szovjetunió kidőlt harcossainak helyébe újak lépnek: fiatalok, szinte gyerekek. Fiatal, szinte gyerekmemberek szervezik meg az „ifjú gárdát“, amely irányítja és vezeti a nép ellenállását, amely kapcsolatot tart a partizánokkal és amely megbénítja a hódítók rettenetes erőszak-szervezetének véres munkáját. „Az ifjú gárdát“ a szovjet kritika a nagy orosz irodalom halhatatlan alkotásai mellé állítja. Joggal. Fagyejev egy csepp vízben megmutatja az óceánt, annak minden szépségével, borzalmasságával és törhetetlen erejével.

Fagyejev most negyvenöt esztendő. Két évtized munkájával kitörölhetetlenül beírta nevét a szovjet iroda-

lomba, a világirodalomba. Ha munkáiról beszélünk vele, mindig hangsúlyozza, hogy amit eddig írt, az csak „próbálkozás, készülődés”. „Mert — mondja ő — a Szovjet-unió olyan hatalmasat alkotott, ami messze tútesz mindenben, amit eddig az emberiség felmutathatott. Ez a hatalmas újszerű állam joggal megköveteli, hogy írói hozzá méltót alkossanak. A szovjet irodalom pedig, bármily sok értéket adott, még csak árnyéka annak, amit a szovjet valóság nyújt az emberiségnek. Nekünk tehát nincs jogunk azt hinni, hogy már alkottunk valamit, de minden erőnkkel törekedni kell arra, hogy valóban olyat alkossunk, ami méltó az országhoz, amelyben élünk, a néphez, melynek fiai vagyunk.”

Illés Béla

MI LEHET anyussal? Ez a töprengés Valjának egészen elrontotta az út minden gyönyörűségét azon a borús hajnalon, amikor Alexejevna Natáliával együtt mendegélt a steppén és formás, sportszandálos lábaival fűgén rótt a nedvességtől csillogó utat.

Az első önálló feladat, személyes felelősséggel egybekötve... de — az anyus! anyus!... Hogy nézett rá, amikor mint egy független nő, csak úgy egyszerűen bejelentette, hogy néhány napra elmegy vendégségbe Alexejevna Natáliához. Milyen keserű, bántó visszhangot kelthetett szívében ez az önzés, most amikor az apja nincs otthon és az anyja annyira egyedül maradt... És hátha anyus már gyantit is valamit?...

— Eliszejenko Toszja, akivel most összehozom, tanítónő. Anyámnak a szomszédja, illetve pontosabban Toszja és az ő anyja az én anyámmal együtt laknak egy kétszobás lakásban. Független, határozott egyéniség. Sokkal idősebb magánál és előre megmondhatom, hogy zavarba jön majd, ha egy torzonborz földalatti harcos helyett egy csinos kislányt viszek el hozzá, — mondotta Alexejevna Natalia. Mindig ügyelt arra, hogy szavai pontosan fejezzék ki gondolatát, de azzal már nem törődött, hogy milyen benyomást kelt abban, akivel beszél. — Jól ismerem Szergejt, tudom, hogy komoly

fiú és bizonyos tekintetben jobban hiszek neki, mint saját magamnak. Ha Szergej egyszer azt mondta, hogy maga a kerületi szervezet kiküldöttje, akkor ez így is van. És én segíteni akarok magán. Ha Toszja nem lesz elég őszinte, akkor forduljon Szumszkoj Koljához. Én magam meg vagyok győződve, hogy náluk ő a főember, abból ítélve, hogy Toszja hogyan viselkedik előtte. Igaz, igyekeznek elhitetni mindenkivel, még anyámmal is, hogy szerelem van közöttük. De én, ámbár még nem gondoltam eddig saját életem elrendezésére, nagyon otthon vagyok az ifjúság dolgaiban. És én tudom, hogy Szumszkoj Androszova Lidába szerelmes. Nagyon kacér lány — mondotta Alexejevna Natalia rosszaló hangon, — de mindegy, ő is tagja a szervezetnek — tette hozzá tiszta igazságszeretetből. Ha szükségesnek mutatkoznék, hogy Szumszkoj Kolja személyesen lépjen kapcsolatba a szervezettel, akkor én mint a munkásság körzeti orvosa jogommal élve, betegség címén két napra felmentem a munka alól. Valamelyik kis bányában dolgozik, a fúrót kezeli...

— És a németek hisznek a maga papirosainak?
— kérdezte Valja.

— A németek! — kiáltott fel Alexejevna Natalia.
— Nemcsak hisznek, de engedelmességek is minden hivatalos személy írásának... Azt a bányát mi, oroszok igazgatjuk. Az igazgató mellett, mint mindenütt, van ugyan egy német műszaki megbízott, valami őrvezető. Mindegy, hogy melyik. Az egyik kutya, a másik eb. Az ő szemükben mi oroszok annyira egyformák vagyunk, hogy soha sem tudják, ki ment munkára és ki nem. Nagyon könnyű becsapni őket.

ES VALÓBAN minden úgy történt, ahogy Alexejevna Natalia előre megmondta. Valjának két napot kellett töltenie ezen a szétszórt, barátságtalan telepen, kasszárnyaszerű nagy épületek, hatalmas fekete salakhegyek közt, ahol semmi növényzet nem zöldül, olyan emberek körében, akikkel nehéz volt megértetni, hogy azokkal a hosszú, árnyas szempillákkal és aranyszőke hajjal a roppant nagytekintélyű „Fiatalkor” jött el közéljük.

Alexejevna Natalia anyja a lakótelepnek abban a régi, legnépesebb részében lakott, amely a házcsoportok összeépítéséből keletkezett. A kis házak előtt kertcskék is voltak. De a kertek már elpusztultak. Az átvonult esőtől az utcákat derékig érő pépszerű sár borította és úgy látszott, ez már így is marad a tél beálltaig, ebbe bele kell nyugodni.

Ezekben a napokban valami román hadoszlop vonult át a lakótelepen Sztalingrád felé. Ágyúik és szekereik, az istrángok közt vergődő sovány lovakkal, órákig ácsorogtak ebben a latyakban és a katonák végigszitkózták oroszul az egész telepet.

Eliszejenko Toszja, ez a körülbelül huszonhárom éves vaskos, de szép ukrán lány, akinek fekete szemében harcias fények villantak meg, kertelés nélkül megmondta Valjának: rossznéven veszi a földalatti mozgalom kerületi központjától, hogy nem tart elég becsben egy ilyen bányatelepet, mint amilyen Krasznodon. Miért nem látogatta meg hacsak egy is a vezetők közül Krasznodont? Kérésükre miért nem küldtek ki egy felelős vezetőt, aki kioktatta volna őket, hogyan dolgozzanak?

Valja megmondta az igazat, hogy tudnillik a földalatti mozgalom felnőtt tagjai a városban letartóztatásban vannak, ő tehát a „Fiatalkor Gárda“ ifjúsági szervezetét képviseli s ez a szervezet a vorosilovgrádi földalatti központ irányításával dolgozik.

— Hát akkor miért nem jött valaki a „Fiatalkor Gárda“ vezetőségéből? — kérdezte Toszja és dac villant meg szemében. — Nálunk is van ifjúsági szervezet — tette hozzá önérzetesen.

— Én vagyok a vezetőség megbízottja — jelentette ki Valja, ugyanolyan önérzetesen, megfeszítve piros felső ajkát. — Különben is vezetőségi tagot kiküldeni egy olyan szervezethez, amely még semmi jelét nem adta tevékenységének, elhamarkodott és indokolatlan dolog lett volna... Ha ugyan maga ért valamit az ilyesmihez — jegyezte meg Valja. No de ez még csak olaj volt a tűzre.

— Semmi jelét nem adta tevékenységének?! — kiáltott fel haragosan Toszja. — Szép kis vezetőség!

Nem ismeri saját szervezeteinek működését. Én pedig nem vagyok olyan ostoba, hogy munkánkról beszámoljak olyan valakinek, akit nem is ismerek! . . .

Lehet, hogy soha ném is jutottak volna dülőre ezek a szép dacos lányok, ha nem jön segítségükre Szumszkoj Kolja, ez a nagyorrú, sötétbőrű, értelmes arcú legény, akiben elevenen élt a hagyományos zaporozsjei bátorság és szabadságszeretet, de ugyanakkor a nyíltszívűség is, amely tulajdonképpen egyéniségének varázsát adta.

Igaz, hogy amikor Valja megemlítette nevét, Toszja úgy tett, mintha nem ismerné. De erre Valja egyenesen és hűvösen kijelentette, hogy a „Fiatalkor Gárda” ismeri Szumszkoj vezető szerepét és ha Toszja nem akarja őt összehozni vele, akkor majd ő maga kutatja fel.

— Kíváncsi vagyok, hogyan akarja megtalálni — mondotta Toszja némi nyugtalansággal.

— Esetleg Androszova Lidán keresztül.

— Androszova Lidának nincs semmi oka, hogy másként járjon el, mint én.

— Annál rosszabb . . . Akkor majd magam keresem és ha nem találom meg, ebből csak neki lesz baja . . .

Eliszejenko Toszja most már megadta magát.

Egyszerre más fordulatot vettek a dolgok, amikor együtt beállítottak Szumszkoj Koljához. A telep szélén lakott, tágas falusi házban. A ház mögött már a steppe kezdődött. Az apja régebben csillás volt a bányában és félig mindig falusiak módjára éltek.

SZUMSZKOJ szótlanul, összehúzott szemmel hallgatta végig Valja fenhéjazó mondókáját, Toszja szenvedélyes szavait, majd némán kivezette a lányokat a szobából. A feltámasztott létrán felmásztak a padlásszobába. A zajra kiröpültek a galambok, de néhányan Szumszkoj vállára és fejére szálltak, sőt az egyik a kezére akart letelepedni. Kolja odanyújtotta neki a kezét, amely olyan formás volt, mintha márványból faragták volna és tiszta, mint a fehér galamb.

A padlásszobában egy legény ült, igazi Herkulesalak. Amikor megpillantotta az idegen lányt, iszonyúan

meglepődött és valamit gyorsan eltakart maga mellett szénával. De Szumszkoj intett neki: „Minden rendben van.“ A Herkules elmosolyodott, a szénát félretolta és Valja egy rádióvevő-készüléket pillantott meg.

— Zsdanov Volodja... és a „nem tudom hogy hívják“ Valja — mondta Szumszkoj anélkül, hogy elmosolyodott volna. — Mi hárman — Toszja, Volodja és én, a főbűnös — mi vagyunk a szervezet vezető hármas fogata — mondotta, s közben ellepték a turbékoló, játszadozó és repdeső galambok.

Mialatt arról tanakodtak, hogy elmenjenek-e Szumszkoj Koljával együtt a városba, Valja magán érezte a Herkules tekintetét és ez a nézés megzavarta. Valja ismert már a „fiatal gárdisták“ közt egy ilyen félelmetes erejű, hatalmas alakú legényt, bizonyos Kovaljovot. De ez itten arcában és alakban rendkívül árányos volt. A nyaka olyan, mintha bronzból öntötték volna ki. Lenyűgöző, nyugodt erő áradt belőle. És nem lehet tudni miért, Valja hirtelen a mezitlábás Szergejre gondolt és olyan boldog, gyengéd fájdalom járta át szívét, hogy elhallgatott.

Mind a négyen odamentek a padlásszoba széléhez. Szumszkoj Kolja ebben a pillanatban a kezén ülő vezérgalambot teljes erejével kirepítette a borús, hideg ég felé. A galambok elröppentek a válláról, a tető ferde ablaknyílásán át valamennyien utána repültek. A vezérgalamb nyilegyenesen szállt fölfelé és eltűnt szemük elől, mint valami égbeszálló lélek.

Eliszejenko tapsolt, legúggolt és szinte nyöszörgött. Olyan öröm tükröződött arcán, hogy mindnyájan őt nézték és nevetni kezdtek. A Toszja hangjában ujjongó és szemeiben csillogó öröm mintha ezt kiáltotta volna oda mindenkinek: „Ti azt hiszitek, hogy gonosz vagyok. Nézzetek csak meg jobban, derék falusi kislány vagyok én.“

Valját és Szumszkoj Kolját a reggel már a steppén találta, útban a város felé. Az éjszakával együtt eltávozott a ború és a nap olyan erősen, olyan ragyogóan süttött, hogy köröskörül már minden kiszikkadt. A lapos steppét, ahol már elszáradt a fű, olvadt rézhez hasonló gyönyörű őszi fény árasztotta el. Finom, hosszú ökör-

nyálak úsztak a levegőben. Német szállító repülőgépek zúgtak el fölöttük, mind egyazon irányban, Sztalingrád felé, Sztalingrád felé . . . Aztán megint csend lett.

Amikor már a feleutat megtették, Valja és Szumszkoj ledőltek egy domboldalra pihenni a napsütésben. Szumszkoj rágyújtott egy cigarettára.

EKKOR váratlanul egy dal ütötte meg fülüket. Szabadon szárnyalt a steppén. Olyan ismert dal, hogy azonnal felzendült Valja és Szumszkoj lelkében is . . . Álmodnak a sötét halmok . . . Nekik, akik a Donyec vidékéről jöttek, ez hazai dal volt. De hogyan csendülhetett fel itt ezen a reggelen ? ! Valja és Kolja felkönyököltek és elgondolkodva dúdolták a dalt, amely egyre közelebb ért hozzájuk. Két hang énekelte, egy fiú és egy leány. Nagyon fiatalok lehettek. Dacosan harsogták, mintha az egész világnak akarták volna oda kiáltani.

Valja fürgén felmászott a domb tetejére, szétnézett, és elnevette magát.

Az úton egymás kezét fogva Oszmuchin Volodja és a húga, Ludmilla közeledtek. És ezt a dalt énekeltek, sőt nem is énekeltek : harsogták.

Valja lejött a dombról és úgy mint gyermekkorában lélekszakadva rohant eléjük. Szumszkojt nem nagyon lepte meg a dolog, lassan ballagott utána.

— Hát ti hova igyekeztek ?

— A faluba, a nagyapánkhöz . . . De ki az, aki mögötted kullog ?

— Egy falubeli pajtásom, Szumszkoj Kolja. Ajánlhatok neked valakit, aki együttérez velünk . . . Az én édes kishúgomat, Ludmillát . . . Éppen most, itt a steppén volt közöttünk egy kis nézeteltérés — mondotta Volodja.

— Hát jó, Valja mondjon ítéletet. Engem mindenki ismer és azt hiszem igazam van. Disznóság, hogy a saját testvérbátyám mindent eltitkol előlem. Pedig én mindent látok. Még azt is tudom, hogy volt nála egy titkos írás és valami rosszszagú mérge, amivel bemázolta az írást. Egy részét már elkente, egy részét még nem, amikor aztán egyszerre csak ma . . . Valja ! Tudja

hogy mi történt ma? — kiáltott fel Ludmillá és gyors pillantást vetett Szumszkojra, aki éppen akkor ért oda.

— Várj — mondta komolyan Volodja, — az emberek saját szemükkel látták és mindent elmondtak nekem... Hát ahogy a parkban jártak, látják ám, hogy egy feketekabátos alak lóg a bejáratnál, a mellén valami felirással. Eleinte azt hitték, hogy a németek akasztottak fel valakit közölünk. Közelebb mennek és ekkor látják, hogy — Fomin. Tudod, az a gazember „rendőr“. Az írásban ez áll: „Igy bánunk el minden árulóval“. Ez az egész... Érted? — mondotta sutogóssá halkított hangon Volodja... — Derék munka volt! — kiáltotta. — Két órahosszat lógott világos nappal. Ott volt az őrhelye és más „rendőr“ nem is volt a közelében. Rengeteg ember látta és a városban ma csak erről beszélnek.

Sem Volodja, sem Valja nem tudtak arról, hogy a vezetőség elítélte volna Fomint, sőt még csak nem is sejthették, hogy ilyesmire sor kerülhet. Volodja meg volt győződve, hogy ez a földalatti bolsevik szervezet műve. De Valja hirtelen annyira elsápadt, hogy a sápadtság átütött még napbarnított arcbőréen is.

— És nem tudod, minden jól ment? A mi részünkről nem voltak áldozatok? — kérdezte, de már alig tudott uralkodni remegő ajkain.

— Minden ragyogóan ment! — kiáltott Volodja. — Semmit sem tudnak, minden rendben van. Na de ott-hon volt hadd-el-hadd... Anyám szentül hiszi, hogy én akasztottam fel ezt az ebfajzatot és jósolgatni kezdte, hogy majd engem is felakasztanak. Ekkor csendesen taszigálni kezdtem Ludmillát, azt mondtam neki: „Látod, anyus már nem is hall, láza van, ideje, hogy elmenjünk nagyapánkhoz...“

— Kolja, most már induljunk — mondta hirtelen Valja Szumszkojnak.

Az út hátralévő részén a városig Valja úgyszólván hajszolta útítársát. Kolja nem tudta megérteni, mi okozta ezt a változást.

Végre Valja cipőjének sarkai a szülőház lépcsőin kopogtak. Szumszkoj tétován ment be utána az ebéd-lőbe.

Az ebédlőben hallgatagon és feszesen ültek egymással szemben, mint névnapi ünnepségen, Andrejevna Marja, akinek kövér testét sötét ruha takarta és a kis esiny, sápadt Luszja, vállig leeresztett aranyzőke hajjal

ANDREJEVNA Marja, amikor meglátta idősebbik leányát, gyorsan felállt, valamit mondani akart, mély lélekzetet vett és odaszaladt hozzá. Egy pillanatig gyanakodva nézte, egyszer őt, majd Szumszkojt. De aztán nem tudta tartóztatni magát és önfelédten csókolgatni kezdte leányát. Valja csak most eszmélt rá, hogy az ő anyja ugyanazt a gyötrelmet élte át, mint Volodja anyja: az volt a gyanúja, hogy az ő édes lánya, Borc Valja résztvett Fomin kivégzésében és éppen ezért ment el hazulról néhány napra.

Valja megfélemedezett Szumszkojról, aki zavartan állt az ajtóban. Az anyjára nézett és a nézése mintha ezt mondta volna: „Mit mondhatnék neked, anyus, mondd mit?”

Ekkor a kis Luszja szótlanul odasompolygott anyjához és átnyújtott neki egy cédulát. Valja gépiesen megnézte, de még át sem olvasta, már megismerte a kézírást. Gyermekesen boldog mosoly ragyogott fel napbarnított arcán, melyet még mindig szürke fátyollal vönt be az út pora, Lopva Szumszkojra pillantott és fülíg elpirult. Megfogta anyja kezét és átvezette a szomszéd szobába.

— Anyus! — mondotta. — Anyus! Amire te gondolsz, az mind butaság. Hát csakugyan nem látod, nem érted, hogy mi, én és a barátaim, miben élünk? Csakugyan nem érted, hogy másképp nem is élhetünk? Anyus! — így lelkendezett Valja boldogan, kipirulva, egyenesen anyja szemébe nézve.

Andrejevna Marja egészségtől viruló arca elsápadt, de aztán átszellemülten felragyogott.

— Lányom, áldásom rád! — mondotta Andrejevna Marja és sírni kezdett.